

УДК 330.82:334

Сазонець І. Л., д.е.н., професор, Сіпайло Н. А., аспірант
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

НАПРЯМИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сутність понять «підприємництво», «лібералізація», «лібералізація підприємництва». Проаналізовано сучасні напрями, особливості та тенденції розвитку підприємницької діяльності в Україні. Досліджено етапи та основні рівні здійснення лібералізації підприємницької діяльності. Запропоновано основні напрями лібералізації підприємництва в Україні з використанням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: підприємництво, лібералізація, лібералізація підприємництва, напрями лібералізації.

Постановка проблеми. У країнах Європейського Союзу економіка базується на підприємствах малого й середнього бізнесу, які надають роботу більше 70% зайнятого населення у приватному секторі економіки [1, С. 5-6]. В Україні для прискорення темпів економічного зростання, боротьби з бідністю та розвитку інновацій, також необхідно стимулювати створення нових малих підприємств, їх розвиток, підвищувати конкурентоздатність, збільшувати зайнятість в даному секторі економіки. В подальшому це забезпечить високі темпи економічного розвитку та створить необхідні умови для зростання реальних доходів громадян, зменшення безробіття, підвищення рівня життя населення.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика розвитку підприємницької діяльності та її лібералізація є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема слід відзначити науково-практичні дослідження З. Варналія, В. Кредісова, Д. Ляпіна, В. Шпака, Т. Говорушко, М. Портера, Д. Стенворта, О. Уільямсона, Дж. Хейвуда, А. Чандлера, Г. Клейнера, В. Попова, М. Лапусти, М. Оприсюк, Л. Сімків та ін. При цьому достатньої уваги приділено питанням лібералізму та лібералізації економіки в працях Б. Кістяківського, О. Пасхавера, І. Бураковського, В. Ланового, В. Дубровського, Л. Мізеса, Ф. Хайека, Т. Палмера, А. Ілларіонова, О. Сазонець, Дж. Саллівана, М. Фрідмана, Е. Сото, О. Жадовець,

О. Кожемяченко та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Високий рівень невизначеності ринкового середовища, недосконалість механізмів державної регуляторної політики зумовлює необхідність проведення додаткових досліджень проблематики розвитку підприємницької діяльності в Україні та можливих напрямів її лібералізації.

Постановка завдання. Метою статті є визначення організаційно-економічних особливостей підприємницької діяльності з урахуванням реалій соціально-економічного національного розвитку та шляхів її лібералізації.

Основні результати дослідження. Збалансований розвиток будь-якої економічної системи неможливий без розвитку підприємництва, яке є її основним та невід'ємним компонентом у цивілізованому суспільстві. В економіці ринкового типу рівень розвитку підприємництва є показником успішності економічних реформ та індикатором розвитку конкурентного ринкового середовища [2, С. 48]. Реалізація потенціалу, головних конкурентних переваг, справжньої ролі малого і середнього підприємництва як однієї з важливих складових у загальному економічному спектрі здатна посилити стійкість до глобальних викликів і сприяти виведенню України на траєкторію упевненого зростання. Існує багато підходів до визначення сутності підприємницької діяльності та підприємництва. Так, у широкому розумінні підприємництво представляє собою самостійну діяльність людей, що організують виробництво, торгівлю або надання послуг з метою отримання прибутку та задоволення певних суспільних потреб.

Теоретичне осмислення явища «підприємництво» пройшло довгий шлях. Вважають» що вперше цей термін був введений у науковий обіг французьким банкіром Р. Кантільйоном у XVIII ст. Він називав підприємцями людей з нефіксованими доходами, оскільки вони займаються ризиковою діяльністю: ремісників, торговців, селян, лихварів, розбійників і злидарів [3, С. 269]. Класик англійської політичної економії А. Сміт визначав підприємця як власника, що ризикує заради комерційного успіху. Він сам організує економічну діяльність, сам управляє, сам розпоряджається її результатом. Французький економіст Ж.-Б. Сей уперше підкреслив роль підприємця як особи, що вміло комбінує фактори виробництва. Німецький економіст та соціолог В. Зомбарт визначав підприємця таким чином: а) як завойовника, оскільки він духовно розкріпачений, багатий на ідеї, готовий ризикувати, настирливий та має сильну волю; б) як організатора, який уміє об'єднувати навколо себе людей заради реалізації своїх ідей; в) як творця, що вміє переконати покупців купити саме його товар, привернути

інтерес до себе та своєї справи, завоювати їхню довіру. Австро-американський економіст Шумпетер, першим зауважив, що підприємець – не обов'язково власник капіталу. Руйнування уявлення про обов'язкове поєднання в одній особі власника і підприємця зумовлене розвитком кредитних відносин, де жоден комерційний банк не є власником усього капіталу: одна частина його представлена власним капіталом, інша – залученим [3, С. 270].

Згідно Господарського кодексу України (ст. 42) підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [4].

Розвиток підприємництва в Україні пов'язаний із низкою проблем [5, С. 560–564]:

- недосконалість та нестабільність законодавства у сфері розвитку підприємництва, що не дає можливості суб'єктам господарювання планувати свою діяльність на тривалий період;

- непомірний податковий тиск та нестабільність податкового законодавства, що призводить до того, що деякі суб'єкти малого та середнього підприємництва працюють в тіньовому секторі економіки;

- нестача внутрішніх фінансових ресурсів, складність доступу до зовнішніх джерел фінансування та залучення інвестицій, слабкі кредитні можливості підприємницьких структур;

- нерозвиненість інституцій ринкової інфраструктури підтримки підприємництва;

- ускладнений порядок проходження дозвільних (погоджувальних) процедур і, як наслідок, їх висока витратність;

- неналагодженість співпраці між органами самоврядування, місцевим бізнесом і недержавними організаціями;

- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;

- відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу.

Становлення малого підприємництва проходить в досить важких, несприятливих та часто змінюваних умовах. В структурі підприємств у 2014 р. найбільшу частку займають малі в розмірі 95,2%; частка середніх становить 4,7%, а частка великих лише 0,1%. Структура підприємств-СПД розподіляється в такому співвідношенні – середні – 0,1%, а малі 99,9% [6]. Тобто в структурі підприємств посилюється значимість малих підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності. Із загального обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг на великі підприємс-

тва припадає 39,1%; на середні підприємства – 38,6%, на малі підприємства – 15,8%, на фізичних-осіб підприємців – 6,4% [6]. Отже, можна стверджувати, що мале підприємництво, до якого, крім малих підприємств та малих фермерських господарств, належать фізичні особи-підприємці, на сьогодні є локомотивом підприємницького сектора. З 1998 року по 2014 рік відбувається систематичне збільшення суб'єктів малого підприємництва як за рахунок збільшення кількості фізичних осіб підприємців (в більшій частині), так і за рахунок малих підприємств та фермерських господарств.

У розрізі економічних видів діяльності пріоритетними сферами суб'єктів малого підприємництва залишаються торгівля та сфера послуг, питома вага яких в загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) складає понад 60%. У 2014 р. на малих підприємствах і СПД України працювало 60% усіх працюючих. До зведеного бюджету підприємці у першому кварталі 2015 р. сплатили 2,57 млрд грн проти 2,35 млрд за перший квартал 2014 р. (Таблиця) [7].

Таблиця

Податкові надходження від СПД України, млрд грн [7]

Бюджет	на 1.04.2014 р.		на 1.04.2015 р.	
	Загальні надходження	У т.ч. від фізосіб-СПД	Загальні надходження	У т.ч. від фізосіб-СПД
Зведений	93,5	2,35	126,4	2,57
Місцевий	20,97	2,1	21,04	2,24

Для забезпечення збалансованого розвитку та стимулювання сфера підприємництва потребує відповідної лібералізації та вдосконалення державної регуляторної політики. Це дасть змогу забезпечити принципово нові умови для розвитку малого та середнього підприємництва та створити засади для подальшого їх стратегічного розвитку.

Теоретичною основою лібералізації є вчення про лібералізм. Лібералізм (від лат. *liberalis* – вільний) – це соціально-політичне вчення і суспільний рух, основна ідея якого полягає у самодостатній цінності свободи індивіда в економічній, політичній та інших сферах суспільного життя. Складовою лібералізму є економічний лібералізм. Концепція економічного лібералізму була висунута фізіократами і зайняла чільне місце у вченні А. Сміта: ринкові закони у кращий спосіб можуть впливати на економіку, якщо приватний інтерес стоїть вище суспільного, тобто якщо інтереси суспільства в цілому розглядаються як сума інтересів осіб, які його складають [8, С. 23]. Узагальнюючи наукові здобутки видатних вчених можна виокремити такі принципи еко-

номічного лібералізму: приватний інтерес, побудований на приватній власності; свобода вибору сфери діяльності; свобода обміну економічними благами; наявність конкурентного середовища без ознак протекціонізму і дискримінації; функціонування ринків ресурсів, вільний, рівноправний доступ до них; фінансова стабільність з прогнозованою керованою інфляцією; низькі податки; стійкі та ефективні «правила економічної гри» [8, С. 24].

Лібералізація підприємницької діяльності представляє собою одну з основних умов її стабільного розвитку. В цілому, лібералізація – це питання розширення економічної свободи [2, С. 46], свободи економічної діяльності всіх суб'єктів господарювання будь-якої форми власності, зняття або зменшення політичних, юридичних і адміністративних обмежень приватної ініціативи. Процес лібералізації підприємництва відкриває простір для дієвості механізмів ринкового регулювання, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання. Основною функцією держави при цьому стає створення та збереження конкурентного середовища.

Слід погодитися з позицією деяких вчених про доцільність розглядання лібералізації на різних рівнях: мікро- та макрорівнях. Економічна суть лібералізації на мікрорівні – це скасування втручання держави у функціонування ринку та зменшення регулювання підприємництва з боку держави; на макрорівні – оптимізація відносин між державою і суб'єктами підприємництва в галузі політики розподілу, фіскальної, а також структурної політик (рисунок).

Лібералізація підприємницької діяльності являє собою процес ослаблення обмежень на здійснення ринкової діяльності і операцій, насамперед це стосується господарських операцій та ціноутворення. До завдань лібералізації підприємництва можна віднести також скорочення трансакційних витрат, посилення господарської підприємницької мотивації та легалізація «тіньової» діяльності.

Аналізуючи зарубіжний досвід можна запропонувати такі основні напрями лібералізації підприємництва в Україні:

- створення системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності;
- сприяння впровадженню інновацій суб'єктами підприємництва;
- удосконалення податкової політики щодо підприємницької діяльності;
- удосконалення нормативно-правової бази діяльності суб'єктів підприємництва;
- активізація інвестиційної та фінансово-кредитної підтримки ма-

лого підприємництва;

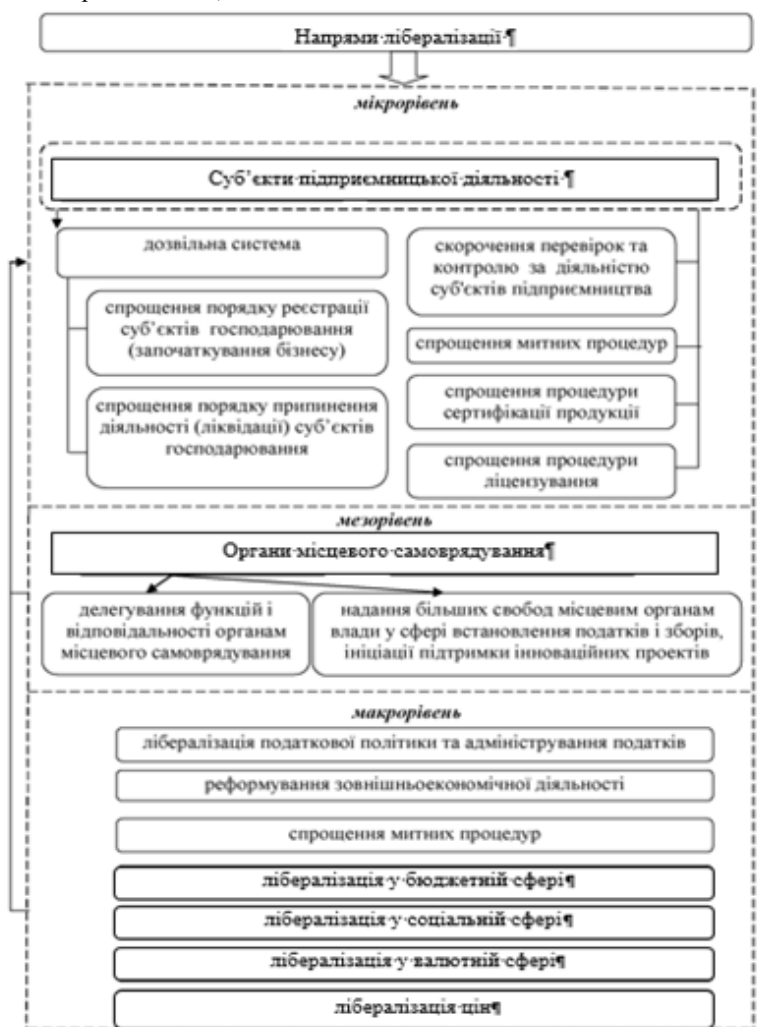

Рисунок. Рівні та напрями лібералізації підприємництва (авторська розробка)

- стимулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого підприємництва.
- формування регуляторної політики та впровадження регіональних програм для стимулювання розвитку підприємництва;
- сприяння розвитку інфраструктури малого підприємництва;

- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів, що спеціалізуються в сфері підприємництва;
- підтримка програм зайнятості та розвитку молодіжного, жіночого підприємництва, також підприємництва пенсіонерів та інвалідів.

Запропоновані напрями лібералізації підприємництва мають не лише усунути наявні бар'єри розвитку підприємництва в Україні, а й попередити виникнення його майбутніх проблем. Реалізація цих напрямів лібералізації підприємництва сприятиме прискоренню розвитку підприємництва, ефективному використанню його потенційних можливостей, перетворенню його на дієвий механізм розв'язання економічних і соціальних проблем, структурній перебудові економіки, зменшення рівня тіньового обороту суб'єктів підприємництва, зміцненню економічної бази регіонів, позитивному впливу на вирішення проблем безробіття, насиченню вітчизняного ринку товарами та послугами.

Висновки. Отже, основними чинниками, які негативно впливають на розвиток підприємництва є відсутність чітко сформульованої системи правових актів державної підтримки підприємництва; збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо); відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки; надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності; невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу; надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання.

Саме тому, впровадження у повній мірі засад державної регуляторної політики у сфері підприємництва, захист конкуренції та забезпечення конкурентних переваг підприємницьких структур, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, дозволить надати додаткового імпульсу лібералізації підприємницької діяльності в Україні.

1. Оприсяк М. Європейський досвід діяльності інституцій розвитку підприємництва та можливості його використання в Україні [Електронний ресурс] / М. Оприсяк // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 1(30). – С. 5–10. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>. 2. Королевська Н. Ю. Напрями розвитку та лібералізації підприємницької діяльності в Україні / Н. Ю. Королевська // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 3(39). – С. 41–47. 3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2007. – 719 с. 4. Господарський кодекс України № 436-IV, прийнятий 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 5. Сімків Л. Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання / Л. Є. Сімків, С. А. Побігун // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання – Випуск 3, 2015 – С. 560–564. 6. Держав-

на служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 7. Жадовець О. В. Проблеми лібералізації підприємницької діяльності в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Жадовець. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>. 8. Кожемяченко О. О. Організаційно-правове забезпечення лібералізації підприємницької діяльності / О. О. Кожемяченко // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2013. – № 10. – С. 23–27.

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С. О. (НУВГП)

Sazonets I. L., Doctor of Economics, Professor, Sipailo N. A., Post-graduate Student (National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne)

DIRECTIONS OF THE ENTREPRENEURSHIP LIBERALIZATION IN UKRAINE

The article examines the essence of the concepts: «entrepreneurship», «liberalization», «liberalization of entrepreneurship». Analyzed modern directions, characteristics and trends of entrepreneurship in Ukraine. Studied the stages and the main levels of realization the liberalization of entrepreneurship. Offered main directions of the liberalization of entrepreneurship in Ukraine using foreign experience. *Keywords:* entrepreneurship, liberalization, liberalization of entrepreneurship, directions of liberalization.

Сазонец И. Л., д.э.н., профессор, Сипайло Н. А., аспирант (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

НАПРАВЛЕНИЯ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена сущность понятий «предпринимательство», «либерализация», «либерализация предпринимательства». Проанализированы современные направления, особенности и тенденции развития предпринимательской деятельности в Украине. Исследованы этапы и основные уровни осуществления либерализации предпринимательской деятельности. Предложены основные направления либерализации предпринимательства в Украине с использованием зарубежного опыта. *Ключевые слова:* предпринимательство, либерализация, либерализация предпринимательства, направления либерализации.
